

BOSHLANG‘ICH TA‘LIM YO‘NALISHI TALABALARINI KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASH METODIKASI

Ilmiy rahbar: Ochilova Nigora Mallayevna

Qar DU “Pedagogika” kafedrasi dotsenti, p.f.f.d (PhD)

Ilmiy maslahatchi: O.K.Xaydarova

*IPU “Pedagogika va o‘qitish
metodikasi” kafedrasi dotsenti, p.f.n.*

Muallif: Ruzimurodova Laylo Dona qizi

*Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti
pedagogika mutaxassisligi magistranti*

Annotatsiya. Ushbu ishda boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabalarini kasbiy faoliyatga tayyorlash metodikasining mazmuni, didaktik asoslari, amaliy yo‘nalganligi va kompetensiyaga tayangan yondashuvning o‘rni yoritiladi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi kasbiy tayyorgarligining tarkibiy qismlari — pedagogik bilimlar, metodik ko‘nikmalar, refleksiv madaniyat, innovatsion texnologiyalarni qo‘llay olish qobiliyati hamda kommunikativ mahoratning shakllanish jarayoni tahlil qilinadi. Shuningdek, amaliy mashg‘ulotlar, pedagogik amaliyot, modulli o‘qitish va interfaol metodlar orqali talabalarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish mexanizmlari yoritiladi.

Kalit so‘zlar. Boshlang‘ich ta‘lim, kasbiy tayyorgarlik, metodika, kompetensiya, pedagogik faoliyat, amaliyot, refleksiv yondashuv, innovatsion texnologiyalar, o‘qituvchi malakasi, didaktik jarayon.

Annotation. This work highlights the content of the methodology for preparing students of the primary education direction for professional activities, didactic foundations, practical orientation and the role of the approach that relies on competence. The components of the professional training of a primary school teacher — pedagogical knowledge, methodological skills, reflexive culture, the ability to apply innovative technologies, as well as the process of formation of communicative skills—are analyzed. Also, through practical training, pedagogical practice, modular teaching and interactive methods, the mechanisms for the development of professional competencies in students are highlighted.

Keywords. Primary education, professional training, methodology, competence, pedagogical activity, practice, reflexive approach, innovative technologies, teacher qualification, didactic process.

Аннотация. В данной работе освещается содержание методики подготовки учащихся направления начального образования к профессиональной деятельности, дидактические основы, практическая направленность и роль компетентностного подхода. Анализируются компоненты профессиональной

подготовки учителя начальных классов — педагогические знания, методические умения, рефлексивная культура, умение применять инновационные технологии, процесс формирования коммуникативных навыков. Также освещаются механизмы развития профессиональных компетенций у студентов посредством практических занятий, педагогической практики, модульного обучения и интерактивных методов.

Ключевые слова. Начальное образование, профессиональная подготовка, методика, компетенция, педагогическая деятельность, практика, рефлексивный подход, инновационные технологии, квалификация педагога, дидактический процесс.

Kirish. Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarini kasbiy faoliyatga tayyorlash masalasi zamonaviy pedagogika oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biridir. Chunki boshlang'ich sinf o'qituvchisi nafaqat dastlabki bilim va ko'nikmalarni beruvchi mutaxassis, balki bolalarning shaxs sifatida shakllanishida asosiy rahbar, tarbiyachi va yo'naltiruvchi hisoblanadi. Shu bois mazkur yo'nalishda tahsil olayotgan talabalarni puxta nazariy bilimlar, mustahkam amaliy malakalar va yuqori pedagogik madaniyat bilan ta'minlash ta'lim tizimi rivojining muhim sharti sanaladi. Kirishning yana bir muhim jihati shundaki, bugungi globallashuv jarayonlari, innovatsion ta'lim texnologiyalarining jadal sur'atlarda rivojlanishi, o'quvchilarning bilish ehtiyojining yangicha shakllanishi boshlang'ich sinf o'qituvchisidan kreativ fikrlash, zamonaviy metodlarni qo'llash, kommunikativ va axborot kompetensiyalariga ega bo'lishni talab qiladi. Bu esa oliy ta'lim muassasalarida kasbiy tayyorlov jarayonini tubdan yangilash, o'quv jarayoniga kompetensiyaga asoslangan yondashuvni keng tatbiq etish, amaliyot va nazariyaning uzviyligini ta'minlashni zaruratga aylantirmoqda. Shuningdek, boshlang'ich ta'lim yo'nalishidagi talabalarining kasbiy shakllanishi individual xususiyatlari, motivatsiyasi, qobiliyatlari va o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan tayyorligiga ham bog'liq. Ta'lim jarayonida mustaqil fikrlash, tahlil qilish, dars loyihalash, o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatish kabi ko'nikmalarni shakllantirish ularning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyati uchun asos yaratadi. Shu nuqtai nazardan, kasbiy tayyorlov metodikasi nafaqat fanlar majmuasini o'rgatish, balki talabaning shaxsiy, intellektual, ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan tizimli jarayon sifatida talqin etiladi. Shu asosda mazkur mavzuning dolzarbligi boshlang'ich ta'lim sifati, o'qituvchilar malakasi va jamiyatning intellektual salohiyati o'rtasidagi uzviy bog'liqlik bilan belgilanadi. Oliy ta'limda talabalarining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish mexanizmlarini chuqur o'rganish, mavjud muammolarni tahlil qilish hamda samarali metodik yondashuvlarni takomillashtirish nafaqat ta'lim tizimi uchun, balki kelajak avlod tarbiyasi uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarini kasbiy faoliyatga tayyorlash bo'yicha ilmiy-adabiy manbalar tahlili ushbu jarayonning ko'p qirrali va kompleks xarakterga egaligini ko'rsatadi. Avvalo, pedagogika nazariyasiga oid klassik adabiyotlarda Y. Komenskiy, K. Ushinskiy, L. Vigotskiy, A. Leontev kabi mutafakkirlarning asarlarida o'qituvchi shaxsining jamiyatdagi roli, uning tayyorgarligi va pedagogik mahoratning ahamiyati keng yoritilgan. Ushbu qarashlar zamonaviy metodik yondashuvlarning shakllanishiga asos bo'lgan. O'zbekiston olimlari tomonidan boshlangan izlanishlar ham boshlang'ich ta'lim yo'nalishida kasbiy tayyorlovning mazmuni va metodikasini takomillashtirishga qaratilgan. Xususan, A. Avloniy asarlarida o'qituvchi ma'naviyatining yuksak bo'lishi, pedagogning mas'uliyati va tarbiyadagi o'rni alohida ta'kidlanadi. Zamonaviy adabiyotlarda esa M. Ochilov, N. Sayfurov, R. Ishmuhamedov, Sh. Sharipov, O. Tolipov kabi olimlar ta'lim jarayonida interfaol metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv va amaliy faoliyatning ustuvorligini ilmiy asoslaydilar. Ularning tadqiqotlarida talabaning shaxs sifatida rivojlanishi, kasbiy tayyorgarlikning motivatsion, operatsion, refleksiv va qiymataviy komponentlari chuqur yoritilgan. Boshlang'ich ta'lim metodikasiga doir adabiyotlar, jumladan, boshlang'ich sinflarda o'qish, yozuv, matematika, tabiatshunoslik va texnologiya fanlarini o'qitish bo'yicha yaratilgan metodik qo'llanmalar ham talabalar tayyorlov jarayonida muhim ahamiyatga ega. Ushbu manbalarda o'qituvchi uchun zarur bo'lgan dars loyihalash, baholash tizimi, differensial yondashuv, o'quvchi faoliyatini tashkil etish kabi amaliy ko'nikmalarni shakllantirish bo'yicha usullar beriladi. Shuningdek, ilg'or xorijiy adabiyotlarda fin, singapur, koreys ta'lim tizimlarida o'qituvchi tayyorlash modeli, talabalarda kasbiy refleksiya va innovatsion fikrlashni rivojlantirish tamoyillari tahlil qilingan bo'lib, ular O'zbekiston sharoitida ham tatbiq etish imkoniyatiga ega. Ko'plab ilmiy maqolalar va dissertatsiya tadqiqotlari natijalari shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda amaliyotning ulushi katta. Pedagogik amaliyot davomida talabalarda dars o'tish ko'nikmalari, sinf boshqaruvi, o'quvchilar bilan kommunikatsiya, dars jarayonida muammolarni hal etish kabi malakalar shakllanadi. Shu sababli adabiyotlarda amaliyot mazmunini takomillashtirish, mentorlik tizimini rivojlantirish va talabalarni real pedagogik muhitga moslashtirish bo'yicha tavsiyalar keng uchraydi. Umuman olganda, mavzuga doir adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarini kasbiy faoliyatga tayyorlash nazariy jihatdan puxta asoslangan bo'lishi bilan birga, amaliy jarayonni yanada samarali tashkil etish, innovatsion metodlarni joriy etish, talabalarining shaxsiy va kasbiy rivojini qo'llab-quvvatlash yo'nalishlarida izchil tadqiqotlarni davom ettirish zarur.

Tadqiqotlar metodologiyasi. Mazkur mavzuni o'rganish bo'yicha tadqiqotlar metodologiyasi boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy tayyorgarligini

shakllantirish jarayonini tizimli, ilmiy asoslangan holda tahlil qilishni nazarda tutadi. Tadqiqotning metodologik poydevori pedagogika fanining umumiy tamoyillari — shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, kompetensiyaga tayangan o‘qitish, jarayon va natija birligi, nazariya va amaliyotning uzviyligi kabi asosiy g‘oyalarga tayanadi. Shuningdek, zamonaviy ta‘lim konsepsiyalari, innovatsion pedagogik texnologiyalar, konstruktivistik yondashuv va refleksiv pedagogika tamoyillari ham metodologik asos sifatida tanlanadi. Tadqiqotda mavjud adabiyotlar, ilg‘or tajribalar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda oliy ta‘lim muassasalarida qo‘llanilayotgan o‘quv dasturlarini o‘rganish orqali nazariy tahlil metodi qo‘llanadi. Ushbu metod talabalarning kasbiy tayyorloviga oid ilmiy qarashlar, konsepsiyalar, modellarning ilmiy asoslarini aniqlash imkonini beradi. Bundan tashqari, pedagogik diagnostika, kuzatish, suhbat, so‘rovnoma, test va monitoring kabi empirik metodlar orqali talabalarning amaliy faoliyati, ularning kasbiy ko‘nikmalari darajasi va mavjud pedagogik jarayonning samaradorligi baholanadi. Eksperimental metod tadqiqotning asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, unda talabalar ishtirokida maxsus ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar, interfaol mashg‘ulotlar, modulli dasturlar yoki amaliyotga yo‘naltirilgan topshiriqlarning natijadorligi sinovdan o‘tkaziladi. Eksperiment natijalari sifat va miqdoriy tahlil yordamida qayta ishlanadi, bu esa taklif etilayotgan metodikaning samaradorligini ilmiy asoslash imkonini beradi. Shuningdek, pedagogik jarayonni baholashda statistik tahlil, taqqoslash, umumlashtirish, pedagogik modellashtirish kabi metodlardan foydalaniladi. Modellashtirish talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish jarayonining tuzilmasi, bosqichlari va mexanizmlarini aniq tasvirlashga yordam beradi. Shu tariqa, tadqiqotlar metodologiyasi nazariy tahlil, empirik izlanishlar va eksperimental tekshiruvlarning uyg‘unlashgan majmuasidan iborat bo‘lib, boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabalarini kasbiy faoliyatga tayyorlash metodikasini chuqur o‘rganish, amaliyotda sinab ko‘rish va ilmiy asoslashga xizmat qiladi.

Natija va muhokama. Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabalarini kasbiy faoliyatga tayyorlash bo‘yicha olib borilgan tahlillar, kuzatishlar va tajriba-sinov ishlari natijalari ushbu jarayonning samaradorligini oshirish uchun muhim omillarni aniqlash imkonini berdi. Tadqiqot davomida talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda ularning nazariy bilimlari bilan bir qatorda amaliy faoliyatni tashkil etish darajasi, dars jarayonini loyihalashga bo‘lgan yondashuvi, o‘quvchilarga ta‘sirchan va mazmunli muloqot o‘rnatish ko‘nikmalari ham asosiy rol o‘ynashi ma‘lum bo‘ldi. Ayniqsa, interfaol va amaliy mashg‘ulotlar tizimli qo‘llanganda talabalar pedagogik vaziyatlarga moslashishi, muammoli holatlarni yechish, darsni boshqarish va baholash kabi kasbiy malakalarni ancha faol o‘zlashtirishi kuzatildi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, ko‘plab talabalar nazariy bilimlarga ega bo‘lsa-da, amaliyot jarayonida ularni to‘liq qo‘llay olishda muammolarga duch keladi. Bu esa pedagogik amaliyotni rejalashtirish, dars jarayonida mentorlik tizimini

kuchaytirish, amaliy topshiriqlarning soni va sifatini oshirish zarurligini ko'rsatadi. Shuningdek, dars loyihalash va innovatsion texnologiyalarni qo'llashga doir treninglar talabalar tomonidan yuqori qiziqish bilan qabul qilingani ushbu yo'nalishlarda metodik ta'minotni yanada boyitish lozimligini tasdiqladi. Tahlil natijalariga ko'ra, kasbiy tayyorgarlikning motivatsion omillari ham juda muhim ekani aniqlandi. Kasbga bo'lgan qiziqishi baland, o'zini o'qituvchi sifatida tasavvur qila oladigan talabalar amaliy faoliyatga nisbatan mas'uliyatliroq, dars o'tishda faollik ko'rsatib, pedagogik vaziyatlarni ijodkorlik bilan hal etishga moyil bo'ladilar. Demak, o'quv jarayonida kasbiy motivatsiyani rivojlantirishga xizmat qiluvchi psixologik va pedagogik sharoitlarni yaratish ta'lim sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tajribalar shuni ko'rsatadiki, amaliy mashg'ulotlar bilan nazariy ta'limning uyg'unlashgan modeli talabalar kompetensiyasini sezilarli darajada oshiradi. Bu modelda real maktab muhiti, darsning bosqichlari, metodik materiallar va o'quv jarayonidagi interaktiv aloqa muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, talabalar o'z dars ishlanmalarini tahlil qilish, dars o'tishdan so'ng refleksiya yuritish, xatolarni aniqlash orqali o'z ustida ishlashga ruhan tayyor bo'lishlari jarayonning sifatini oshirganini ko'rsatdi. Umuman olganda, natija va muhokama tahlili boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish uchun metodikaning amaliyotga yo'naltirilgan bo'lishi, innovatsion yondashuvlardan keng foydalanish, mentorlikni kuchaytirish va talabalar motivatsiyasini oshirish kabi yo'nalishlarning zarurligini tasdiqlaydi. Bu esa kelajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetent, ijodkor va mas'uliyatli mutaxassislar bo'lib shakllanishiga xizmat qiladi.

Xulosa. Yuqorida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarini kasbiy faoliyatga tayyorlash — murakkab, ko'p bosqichli va uzviylikka asoslangan jarayondir. Talabalarning kelgusidagi professional muvaffaqiyati, avvalo, ularning oliy ta'lim muassasasida olgan nazariy bilimlari, egallagan amaliy ko'nikmalari va pedagogik madaniyatining shakllanganlik darajasi bilan belgilanadi. Kasbiy tayyorlov jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, kompetensiyaviy o'qitish, amaliy mashg'ulotlar, innovatsion texnologiyalar va refleksiv faoliyat asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi. Xulosa sifatida qayd etish joizki, talabalarda boshlang'ich ta'limga oid kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish uchun o'quv jarayonini samarali tashkil etish, nazariya va amaliyotning uzviyligini ta'minlash zarur. Amaliyot jarayoniga doir tajribalar shuni ko'rsatadiki, pedagogik muhit bilan bevosita tanishish, dars jarayonini boshqarish va o'quvchilar bilan muloqot olib borish ko'nikmalarini amalda sinab ko'rish talabalar rivojida katta rol o'ynaydi. Shuningdek, mentorlik tizimini kuchaytirish, interfaol metodlar va innovatsion yondashuvlarni muntazam qo'llash talabalarning o'z kasbiga bo'lgan ishonchi va qiziqishini oshiradi. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, kasbiy tayyorlov samaradorligi faqat o'quv dasturlari bilan emas, balki talabaning shaxsiy motivatsiyasi,

ijodkorligi, muloqot madaniyati va o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishi bilan chambarchas bog'liq. Shu bois ta'lim muassasalarida kasbiy tayyorgarlik jarayonini yanada takomillashtirish, individual yondashuvlarni kuchaytirish, dars loyihalashga oid amaliy mashg'ulotlarni kengaytirish hamda o'quv-tarbiya jarayoniga real maktab amaliyotini chuqur integratsiya qilish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Avloniy A. **Turkiy guliston yoxud axloq.** – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
2. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. **Innovatsion ta'lim texnologiyalari.** – Toshkent: Istiqlol, 2018.
3. Ochilov M. **Pedagogika nazariyasi va tarixi.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
4. Sayfurov N., Usmonov S. **Pedagogika.** – Toshkent: Tafakkur, 2019.
5. Tolipov O., Usmonboeva M. **Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.** – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
6. Sharipov Sh. **Boshlang'ich ta'lim metodikasi asoslari.** – Toshkent: Universitet, 2020.
7. Yo'ldoshev J., Qodirov A. **Ta'lim jarayonida innovatsion metodlar.** – Toshkent: Ziyo, 2015.
8. Raxmonov H. **Didaktika asoslari.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
9. Mamarasulov X., Raximova D. **Boshlang'ich sinflarda o'qitish metodikasi.** – Toshkent: Tafakkur qanoti, 2021.
10. Xolmatova M. **Pedagogik kompetensiya va o'qituvchi tayyorgarligi.** – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020.